

УДК 316.334.5

А.С. ЛОБАНОВА, О.М. БОНДАР

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО ТА ЙОГО СОЦІАЛЬНА РОЛЬ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У статті розглянуто генезу та особливості імплементації екологічного права в суспільній свідомості українського суспільства, запропоновано уточнення змісту поняття “екологічне право” як одного з ключових понять інвайроментальної соціології. Визначено функціональну роль екологічного права як суспільної цінності в динамічному розвитку сучасного суспільства на шляху вирішення екологічних проблем та формування нової екологічної культури.

Ключові слова: право, екологічне право, екологічна культура, соціально-екологічний баланс, суспільна свідомість, функції, цінність.

Вочевидь, добробут сучасного суспільства залежить не тільки від економічних і політичних чинників, а й від правових факторів, що створюють сприятливі умови для врегулювання суспільних відносин, які є фундаментом для розвитку та вдосконалення різних сфер суспільного життя. Надмірна концентрація уваги на економічній складовій розвитку або політично-управлінських рішеннях без урахування їх правового забезпечення приречені на аморфність, непродуктивність, а подекуди й на девіантність у розвитку економіки країни. У площині правових чинників, що забезпечують суспільну стабільність, останнім часом все більшу роль відіграє екологічне право. Це пов'язано, насамперед, з екологічною кризою, яку переживає практично кожна країна світу й людство в цілому. На жаль, рівень екологічної свідомості переважної більшості населення, зокрема провладних структур, залишається досить низьким. Про це свідчать дані екологічного опитування громадян “Вивчення думки населення з питань екологічної політики України”¹, проведеного ВГО “Розвиток та довкілля” в листопаді 2011 р. На противагу факту, що рівень стурбованості українського населення екологічною ситуацією становить 78%, більшість (58%) вважають екологічну ситуацію неблагополучною, понад 56% респондентів мають відчуття, що вони не можуть зробити свій внесок у покращення екологічної ситуації та вплинути на вирішення

¹ Метою дослідження було визначення громадської думки населення з питань екологічної політики України. Репрезентативне опитування населення проведено в 50 населених пунктах 24 суб'єктів України. Обсяг вибіркової сукупності – 1000 респондентів. Метод опитування – інтерв'ю за місцем проживання.

проблем у цій сфері [1]. Ситуація, що склалася у світі, зокрема в Україні, свідчить про те, що процес удосконалення екологічного права здійснюється вкрай повільно, що може призвести до непередбачуваних і руйнівних наслідків.

Отже, дослідження сутності екологічного права та його ролі в суспільстві є необхідним і актуальним з огляду на те, що воно сприяє регулюванню соціальної поведінки у сфері використання природних ресурсів. Екологічне право, як відомо, актуалізує таку думку: чим впливовіша його роль у суспільстві, тим більш продуктивними є відносини людини та природи. Однак у громадській свідомості українського суспільства домінує скоріше така тенденція, яка свідчить про те, що екологічне право є не стимулятором продуктивного економічного розвитку, а перепорою на його шляху.

Нерозуміння або небажання визнавати населенням непересічну роль екологічного права призводить до поглиблення глибокої екологічної кризи, яка виявляється в надмірному забрудненні повітряних та водних басейнів, виснаженні природних ресурсів, демографічній кризі тощо. Усе це свідчить про наявність контрадикції (суперечності) між його імперативною та реальною роллю, що автоматично знижує його цінність у суспільній свідомості, а інколи є причиною екологічних злочинів, наприклад екологічної корупції, які не знаходять адекватної оцінки на рівні як громадського осуду, так і судових органів.

Тож *метою статті* є уточнення соціальної сутності поняття “екологічне право” в контексті інвайроментальної соціології, а також виявлення характеру його імплементації в суспільній свідомості населення України.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання: 1) виявити генезу екологічного права в Україні; 2) з’ясувати зміст поняття “екологічне право”; 3) виявити особливості його імплементації та джерела в українському суспільстві; 4) з’ясувати функціональну роль екологічного права як чинника формування екологічної культури суспільства.

Проблема екологічного права набула своєї актуальності в науковому дискурсі українських дослідників в останні десятиліття, натомість для зарубіжних учених вона існувала ще із середини ХХ ст. А.П. Гетьман, М.В. Шульга, Ю.О. Вовк, В.В. Петров, І.В. Драган, Ю.С. Шемшученко та інші, інтерпретуючи поняття “екологічне право”, виходили з предметного змісту таких наук, як: екологія, право, економіка. У контексті соціологічних наук термін “екологічне право” практично не розглядали, хоча предметне поле, наприклад інвайроментальної соціології, потребує його визначення, оскільки саме воно характеризує сучасні тенденції відносин суспільства та екосистеми.

Як відомо, стрімкий промисловий розвиток багатьох країн світу призвів до значного навантаження на навколишнє середовище, що поставило перед світовою спільнотою важливе завдання – відшукати нові підходи до вирішення різних соціально-екологічних проблем шляхом

подальшого гармонійного співіснування з природою. Захоплення людства економічним зростанням за рахунок екстенсивного промислового розвитку все частіше призводить до порушення соціально-екологічного балансу та виникнення конфліктів між суспільними потребами, що зростають, і природними можливостями щодо їх задоволення. Тому сучасне суспільство потребує такого механізму, який би зміг контролювати не лише процес використання природного потенціалу, а й регулював би відносини людини та природи, при цьому не обмежуючи можливостей жодної зі сторін цієї діади.

Перші спроби впровадження екологічного права з метою регулювання різних сфер суспільної життєдіяльності мали локальний характер, оскільки сучасні країни світу намагалися самостійно вирішувати екологічні проблеми, обмежуючись територією власної країни та не залучаючи світову спільноту до цього процесу. Прикладом такого вдалого локального застосування елементів екологічного права може бути Національний акт про захист навколишнього середовища 1969 р. в США (The National Environmental Policy Act of 1969). Основною метою Акта було “проголошення національної політики, що сприяла продуктивній гармонії між людиною та її навколишнім світом; просування певних спроб щодо запобігання екологічній загрозі навколишньому середовищу, стимулюючи при цьому рівень здоров’я та благополуччя суспільства; сприяння зростанню нової екологічної свідомості нації; створення Ради з питань якості навколишнього середовища” [2]. Із часом людство дійшло висновку, що вирішення гострих екологічних проблем без урахування світового досвіду унеможливорює ефективність екологічного права. Першою спробою у створенні міжнародного екологічного права стала Стокгольмська декларація із захисту навколишнього середовища.¹ Одним з базових принципів, що затверджується в цьому документі, є право людини жити в сприятливому довкіллі та її обов’язку його охороняти. Саме цей імператив започаткував процес “екологізації” правових відносин у всіх сферах суспільного життя. Стокгольмська декларація стала передумовою формування інвайроментального права, або іншими словами, права навколишнього середовища чи екологічного права [3]. Варто зауважити, що директиви Стокгольмської декларації сприймалися неоднозначно

¹ Стокгольмська декларація захисту оточуючого середовища було ухвалено 5 червня 1972 р. у м. Стокгольм (Швеція) на конференції ООН. Структуру документа складають базові правові принципи щодо захисту оточуючого середовища і людини зокрема: збереження природних ресурсів не тільки для нинішнього, а й для прийдешніх поколінь; відповідальність людини за використання природних ресурсів; справедлива боротьба усіх народів з забрудненням; колективне вирішення глобальних екологічних проблем та ін. Багато вчених вважають, що Стокгольмська декларація є першим міжнародним політико-правовим документом у сфері захисту навколишнього середовища та людини. Даний документ сприяв зміні суспільної свідомості у напрямку важливих соціально-екологічних цінностей (турбота не лише про власні інтереси, а й про природу; колективне подолання екологічної кризи; потреба у переорієнтації промислового виробництва, тощо).

позитивно світовою спільнотою. Так, наприклад, якщо деякі європейські країни (Нідерланди, Великобританія) розпочали процес екологізації права, то в колишньому Радянському Союзі державні інституції досить скептично поставилися до цього документа й пасивно спостерігали за його втіленням у життя в Європі та США. Наприклад, А. Нісевич, пояснює індиферентне ставлення до гострих екологічних проблем типом політичного устрою та домінуванням економічної системи й підкреслює, що перебування України понад 70 років у рамках планово-розпорядчої економіки СРСР та вироблення нею 25% ВВП призвело до нераціонального використання природних ресурсів” [4]. Та поступова зміна економічної системи з командної до ринкової суттєво не змінила ставлення суспільства до гострих екологічних проблем. Зрозуміло, що економічна гонитва призвела до погіршення екологічної ситуації, що сприяло посиленню екологічної кризи саме в тих країнах, у яких було уповільнено процес правової регламентації екологічної діяльності.

Техногенне навантаження на навколишнє середовище, гіркий досвід Чорнобильської катастрофи, демографічна криза змусили й українське суспільство зробити перші кроки на шляху вдосконалення екологічного права, хоча спочатку воно мало формальний, а не реально-правовий характер. Першим ключовим пунктом на шляху регламентацій екологічного права в Україні було прийняття Закону “Про охорону навколишнього природного середовища” (26.06.1991 р.), відповідно до якого було визначено “правові, економічні та соціальні основи організації охорони навколишнього природного середовища в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь” [5]. Особливістю цього Закону було включення до його змісту набуття світового досвіду у вирішенні екологічних проблем. Однак деякі його вимоги тривалий час мали формальний характер, не реалізуючись у діяльності промислових підприємств та природоохоронних організацій.

Упровадження екологічного права в багатьох країнах світу зазвичай має двобічний характер: з одного боку, існують вимоги до дбайливого ставлення населення до навколишнього середовища, з іншого – стоїть безпека та здоров’я кожної конкретної людини. Згідно з Конституцією України, зокрема ст. 9 Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища”, гарантуються такі екологічні права громадян: а) безпечне для життя та здоров’я навколишнє природне середовище; б) участь в обговоренні та внесення пропозицій до проектів нормативно-правових актів, матеріалів щодо розміщення, будівництва і реконструкції об’єктів, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища, внесення пропозицій до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, юридичних осіб, що беруть участь в прийнятті рішень з цих питань; в) участь в розробці та здійсненні заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального і комплексного використання природних ресурсів; г) здійснення загального і спеціального використання природних ресурсів; д) об’єднання в

громадські природоохоронні формування; е) вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація) та вільне отримання, використання, поширення та зберігання такої інформації, за винятком обмежень, встановлених законом; є) участь у публічних слуханнях або відкритих засіданнях з питань впливу запланованої діяльності на навколишнє природне середовище на стадіях розміщення, проектування, будівництва і реконструкції об'єктів та у проведенні громадської екологічної експертизи; ж) одержання екологічної освіти; з) подання до суду позовів до державних органів, підприємств, установ, організацій і громадян про відшкодування шкоди, заподіяної їх здоров'ю та майну внаслідок негативного впливу на навколишнє природне середовище; и) оскарження у судовому порядку рішень, дій або бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб щодо порушення екологічних прав громадян у порядку, передбаченому законом [5].

Однак, як показує досвід, більшість визначених у законі гарантій залишаються декларативними. Спостерігаються порушення гарантованих Конституцією України прав громадян на проживання у сприятливому для життя та здоров'я довкіллі. Жителі промислових регіонів відчувають критичне зростання техногенного навантаження на навколишнє середовище, що спричинене збільшенням потужностей промислового виробництва та концентрацією промислових підприємств, при цьому їм не надаються компенсації за порушення екологічних прав. Так, у м. Кривий Ріг Дніпропетровської області, незважаючи на те, що було введено в дію довгострокову програму з вирішення екологічних проблем Кривбасу, рівень екологічних ризиків для людей залишається високим. Наприклад, за попередніми даними Криворізького відділу охорони навколишнього природного середовища, викиди забруднюючих речовин у повітря за 9 місяців 2011 р. становили 272 тис. тонн, у місті утворено близько 197,8 млн тонн відходів, з них розміщено в навколишньому природному середовищі 136,8 млн тонн [6]. Реальний перебіг подій засвідчує, що порушення прав громадян може мати й відкритий характер. Так, у листопаді – грудні 2011 р. страйки ліквідаторів аварії на Чорнобильській АЕС були спричинені порушенням їх прав, гарантованих Законом України “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи”. Ця ситуація привернула увагу світової спільноти і, за словами комісара Ради Європи з прав людини Т. Хаммарберга, питання порушення прав чорнобильців обов'язково буде включено у звіт про ситуацію в Україні з дотримання прав людини [7].

Нинішнє суспільство, яке перебуває на стадії переходу від індустріального до інформаційного, повноцінно та ефективно може реалізовувати власні екологічні права на основі об'єктивної й оперативної інформації про екологічну ситуацію, що склалася, та її розуміння. Для врегулювання цього питання Україною було ратифіковано Конвенцію Європейської економічної комісії ООН “Про доступ до інформації, участь

громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля”. Цей правовий документ ставить за мету сприяти захисту прав кожної людини нинішнього і прийдешніх поколінь жити в навколишньому середовищі, сприятливому для її здоров’я та добробуту. При цьому кожна зі сторін гарантує права на доступ до інформації, на участь громадськості в процесі прийняття рішень і на доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища, відповідно до положень цієї Конвенції [8]. Та, як зазначають деякі фахівці, екологічне право в Україні все одно характеризується “втаємниченням екологічної інформації”, де наявна “відсутність повного доступу до інформації в багатьох випадках (особливо в тих, коли її зумисно втаємничують), що має відчутні наслідки для громадян, їх здоров’я й добробуту, а також перешкоджає процесам охорони самого довкілля [8] та, більше того, не сприяє формуванню екологічної свідомості громадян.

Окрім вищезазначених документів, динаміку розвитку екологічного права в Україні в новітню добу можна представити низкою ухвалених законодавчих актів:

2003 р. – Указ Президента “Про заходи щодо підвищення ефективності державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів” від 15 вересня 2003 р.;

2004 р. – Указ Президента України “Про затвердження положення про Державний комітет природних ресурсів України” від 10 лютого 2004 р.; Указ Президента України від 10 лютого 2004 р.; постанови Кабінету Міністрів України (постанова “Про затвердження Типового договору оренди землі” від 3 березня 2004 р.; постанова “Про затвердження Типового договору про розроблення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки” від 4 березня 2004 р.; постанова “Про затвердження Програми поводження з твердими побутовими відходами” від 4 березня 2004 р.; постанова “Питання Міністерства охорони навколишнього природного середовища” від 22 лютого 2004 р. Закон України “Про екологічну мережу України” від 24 червня 2004 р. № 1864-IV;

2005 р. – Указ Президента України “Про Всеукраїнську акцію “Зелений паросток майбутнього” від № 571/2005 (з метою забезпечення суттєвого поліпшення стану довкілля, поєднання зусиль державних органів, місцевого самоврядування, громадських організацій, підприємств, установ, широких верств населення у вирішенні екологічних завдань, відродження традицій Українського народу щодо шанобливого ставлення та любові до природи);

2007 р. – Указ Президента України “Про деякі заходи щодо перетворення об’єкта “Укриття” на екологічно безпечну систему” № 1167/2007;

2008 р. – Постанова Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2008 р. № 815.

“Про внесення змін до Положення про Міжвідомчу координаційну раду з питань реалізації в Україні Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище в транскордонному контексті”;

2009 р. – Указ Президента України “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України” від 27 лютого 2009 р. № 221/2009 “Про стан безпеки водних ресурсів держави та забезпечення населення якісною питною водою в населених пунктах України”;

2010 р. – Указ Президента України “Про заходи, пов’язані з 25-ми роковинами Чорнобильської катастрофи” № 937/2010 (з метою привернення уваги суспільства та світової спільноти до проблем подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, посилення захисту постраждалих внаслідок цієї катастрофи громадян);

2011 р. – Указ Президента України “Про затвердження положення про Міністерство охорони навколишнього природного середовища України”, Указ Президента України “Про Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України” від 13 квітня 2011 р. № 452/2011) Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку залучення громадськості до обговорення питань щодо прийняття рішень, які можуть впливати на стан довкілля” від 29 червня 2011 р. № 771, Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про затвердження Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011–2015 роки” від 25 травня 2011 р. № 577-р [9].

Можна констатувати, що регламентація екологічного права в Україні проходить специфічно, тобто спостерігається контрадикція між його прямим призначенням та небажанням певної частини суспільства його дотримуватися, а навпаки, відшукувати будь-які можливості негласно його порушувати для отримання економічного зиску.

Для більш глибокого розуміння екологічного права як важливої цінності суспільства варто з’ясувати зміст цього поняття. Вчені по-різному підходять до визначення змісту екологічного права, виходячи з позицій наукових інтересів. Наприклад, Ю.С. Шемшученко розглядає екологічне право як комплексну галузь права, що регулює суспільні відносини в галузі охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки в інтересах теперішнього і майбутніх поколінь [10]. Такий підхід, справді, розкриває зміст екологічного права, але не передбачає регулювання суспільних відносин, контролю та оптимізації діяльності суспільства заради зменшення екологічного тиску на природу.

Деякі іноземні дослідники визначають екологічне право (environmental law) через його роль у збереженні навколишнього середовища. Зокрема, американський дослідник С. Феррей розглядає екологічне право як “галузь права, що спрямована на відновлення, збереження та захист природної системи, зокрема гідросфери, атмосфери,

а також літосфери” [11]. Така інтерпретація змісту екологічного права звужує його розуміння до збереження навколишнього середовища. Інші розглядають екологічне право як галузь права, що спрямована на управління діяльністю людини через низку функцій, таких як створення контролюючих структур за екологічною діяльністю, залучення членів суспільства до активного планування екологічної діяльності, застосування кримінальних покарань за порушення норм екологічного законодавства, створення нових оптимальних стратегій щодо оптимізації екологічних норм [12]. Така дефініція виводить екологічне право з локального на глобальний рівень.

Виходячи з вимог сьогодення й завдань інвайроментальної соціології, варто уточнити та розширити зміст екологічного права. *Екологічне право* є галуззю права, яка функціонально скерована на формування таких соціально-правових відносин у суспільстві, які спрямовуються на раціональне використання природних ресурсів; забезпечують збереження рівноваги суспільства та екосистеми; здійснюють регуляцію й контроль суб’єктів економіки та ґрунтуються на принципі формування в суспільній свідомості розуміння природоохоронної діяльності як важливого суспільного пріоритету. А відтак, екологічне право набуває статусу суспільної цінності.

Роль екологічного права як суспільної цінності визначається через ті функції, які воно виконує в суспільстві. У сучасній науці існують різні підходи до визначення функціональної ролі екологічного права. Так, В.І. Андрейцев та С.В. Ведяшкін однаково класифікують функції екологічного права з незначною відмінністю у внутрішній структурі. Зокрема, В.І. Андрейцев розділяє їх на загальноправові (регулятивна, виховна, превентивна, охоронна) та спеціальноправові (екологічна, природоохоронна, антропозахисна)¹ [13, с. 26]. С.В. Ведяшкін виокремлює загальноправові (регулятивна та охоронна) та спеціальні (відновлювальну, виховну, організаційну та освітню) функції [14].

А О.В. Зайчук та Н.М. Оніщенко обґрунтовують такі функції екологічного права, як: економічна, політична, виховна, компенсаційна, обмежувальна, поновлювальна, інформаційна та екологічна [15]. *Економічна функція*, наприклад, виявляється в економічній діяльності суспільства, яка останнім часом здійснюється з урахуванням екологічних проблем та ризиків, усвідомлення людьми відповідальності за власну екологічну діяльність. *Політична функція* реалізується у взаємодії держави та населення щодо раціонального й ефективного створення нових шляхів збереження навколишнього середовища.

¹ В.І. Андрейцев розглядає функції екологічного права як основні напрямки впливу норм екологічного права на волю і поведінку суб’єктів екологічних правовідносин і забезпечення правопорядку в галузі використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища, гарантування екологічної безпеки (В.І. Андрейцев).

Варто зазначити, що в розвинутих країнах світу уряди намагаються здійснити екологізацію різних сфер суспільства. Можна стверджувати, що екологічне право охоплює не тільки економіку, а й інші сфери суспільного життя, тому воно виконує частину функцій загального права. Як слушно зауважив французький юрист Л. Дюгі, оскільки право має соціальну природу, тому виконує суспільні функції [16]. Враховуючи динаміку розвитку суспільних відносин, перелік вищезазначених функцій потребує свого вдосконалення, оскільки екологічне право не тільки регулює та контролює поведінку людей, але має формувати нове екологічне мислення в структурі суспільної свідомості, сприяти екологізації світогляду сучасної людини й надавати соціальні гарантії, а відтак, виховувати новий рівень екологічної культури. Екологічне право, існуючи поряд з іншими галузями права, повинно переформуватися на важливий соціальний інститут, який у постмодерному суспільстві мусить відігравати більш значущу суспільну роль. Тому до соціальних функцій екологічного права запропоновано віднести такі: *пізнавально-інформаційну, регулятивну, природоохоронну та ціннісно-виховну*.

Пізнавально-інформаційна функція екологічного права допомагає суспільству пізнавати та осмислювати інформацію про соціально-екологічну реальність, з розумінням вирішувати проблеми екологічного характеру, розкриває доступ до екологічної інформації.

Регулятивна функція екологічного права, у першу чергу, мусить сприяти встановленню правовідповідності відносин людини й природи; контролю за плануванням діяльності у різних сферах суспільства через органи влади (міністерства, відомства, екологічні організації та інституції). Реалізація цієї функції можлива також через забезпечення гарантії екологічних прав та обов'язків усіх членів суспільства, яких повинні дотримуватися заради збереження природних ресурсів, покращення екологічної ситуації та соціального здоров'я. Як зазначалося вище, ці позиції зафіксовані в найважливішому документі українського суспільства – Конституції, якою передбачено характер екологічної поведінки членів суспільства та соціально-екологічні гарантії з боку держави. Так, наприклад, ст. 50 Конституції України гарантує право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди [17]. Іншими важливими документами є закони, зокрема Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища” (ст. 9–12), згідно з якими українці мають право на безпечне навколишнє природне середовище для життя й здоров'я; об'єднання в громадських природоохоронних організаціях; одержання в установленому порядку повної та достовірної екологічної інформації [18]. Хоча імплементація цієї функції в українському суспільстві відбувається досить специфічно, з певними порушеннями: з одного боку, спостерігаються прояви правопорушень екологічних прав громадян (екологічна корупція, необ'єктивність та неперіодичність екологічної інформації, правові порушення в процесі контролю за великими промисловими

підприємствами тощо), а з іншого – невиконання та ігнорування екологічних обов'язків, що прямо впливає на рівень екологічної культури суспільства.

Природоохоронна функція спрямована на дбайливе та раціональне ставлення до природних ресурсів; ефективне планування суб'єктами економічної діяльності щодо запобігання навантаженню на навколишнє середовище.

Ціннісно-виховна функція екологічного права враховує два основні аспекти: по-перше, формування в суспільній свідомості поважного ставлення до природних ресурсів, з іншої – виховання соціальної поведінки, яка б сприяла їх захисту. На думку деяких учених, *виховна функція* екологічного права є результатом здатності права виражати ідеологію певних кланів і соціальних сил та його спроможність впливати на думки й почуття людей. Одне з найважливіших завдань виховної функції права – виховання належного рівня правосвідомості в суспільстві. Ця функція реалізується екологічним правом та сприяє формуванню суспільства, в якому рівноправними є добробут, здоров'я та безпека людини, збереження навколишнього середовища, що досягається завдяки усвідомленню людьми того факту, що культура є необхідною для збереження повноцінного життя через суспільну свідомість, де екологічна складова має бути однією з найважливіших. Виховна функція доповнюється ціннісною, що сприяє зростанню рівня зацікавленості суспільства до гострих екологічних проблем, формуючи нову систему екологічних цінностей та моральних пріоритетів з урахуванням вимог сьогодення, яка, на думку деяких учених, є “неодмінною складовою й інструментом формування екологічної свідомості і в ширшому вимірі культури, зокрема екологічної. Це пояснюється сутністю змісту цінності, і як зазначає Л.І. Юрченко, виявляється в дієво-зацікавленому ставленні людей до явищ дійсності, тобто зацікавлене ставлення суб'єкта до об'єкта є фундаментальною взаємодією [19]. Екологічне право має сприяти формуванню оптимальної системи цінностей, яка мусить складати первинну природу у свідомості кожної людини при плануванні власної діяльності. Прояви зацікавленості до різних екологічних проблем мають не нав'язуватися ззовні, а виходити зі свідомості членів суспільства і ставати частиною їх екологічної культури.

Висновки. Отже, виникнення екологічного права як важливої суспільної цінності є закономірним процесом, що спричинений екологічною кризою внаслідок тривалої нераціональної економічної діяльності. Поштовхом до його регламентації у світі стали Національний акт про захист навколишнього середовища у США та Стокгольмська конференція. В українському суспільстві процес імплементації екологічного права в суспільній свідомості розпочався дещо із запізненням з прийняттям важливих законів, зокрема Закону “Про охорону навколишнього природного середовища”, ратифікації Організації про доступ до екологічної інформації та ряду інших правових актів.

Послугуючись існуючими підходами й реалізуючи авторське його бачення, пропонуємо розглядати його як галузь права, яка функціонально сприяє формуванню таких соціально-правових відносин у суспільстві, що спрямовуються на раціональне використання природних ресурсів для збереження рівноваги суспільства й екосистеми; здійснюють регуляцію та контроль за суб'єктами економіки й ґрунтуються на принципі формування в суспільній свідомості розуміння природоохоронної діяльності як важливого суспільного пріоритету. У сучасному світі екологічне право набуває статусу суспільної цінності через функції, які воно мусить виконувати, зокрема пізнавально-інформаційну, регулятивну, природоохоронну, ціннісно-виховну. Реалізація вищезазначених функцій екологічного права в суспільстві може сприяти розумінню людьми загрозливого стану соціально-екологічної реальності, встановленню правовідповідності відносин людини та природи. Необхідний контроль за плануванням діяльності в різних сферах суспільства через органи влади та громадську відповідальність (міністерства, відомства, екологічні організації та інституції), формуванням соціальної поведінки, яка б відповідала вимогам, та дбайливого ставлення до природи та ефективного використання ресурсів.

Список використаної літератури

1. Екологічне опитування громадян “Вивчення думки населення з питань екологічної політики України”, що проводилося ВГО “Розвиток та довкілля” у листопаді 2011 року.
2. National Environmental Policy Act of 1969 PORTIONS, AS AMENDED [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.boemre.gov/eppd/compliance/nepa/index.htm>.
3. Довідник чинних міжнародних договорів України у сфері охорони довкілля / [кол. авт.: А. Андрусевич, Н. Андрусевич, З. Козак]. – Л., 2009. – 203 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rac.org.ua/fileadmin/user_upload/publications/IEL_Guide_final_no_cover.pdf.
4. Arthur A. Nitsevych Environment Law in Ukraine [Електронний ресурс] / A. Arthur. – Режим доступу: <http://www.hg.org/article.asp?id=6264>.
5. Закон України Про охорону навколишнього природного середовища. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1264-12>.
6. Екологічна ситуація у місті Кривий Ріг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kryvyirih.dp.ua/ua/st/pg/191109470122938_s/.
7. Комісар РЄ включить порушення прав чорнобильців у свій звіт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.net/ukr/news/news-470715.html>.
8. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_015.
9. Указ Президента України “Про Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України” від 13.04.2011 р. № 452/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/13433.html>.
10. Екологічне право України. Академічний курс : підручник / [за заг. ред. Ю.С. Шемшученка]. – К. : Юридична думка, 2008. – 720 с.

11. Environmental law: examples & explanations Steven Ferrey [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://books.google.com.ua/books?id=Yf5queLIuH8C&printsec=frontcover&dq=environmental+law&hl=ru&ei=aKHSTpG4FOT04QStyf1x&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=2&ved=0CDIQ6AEwAQ#v=onepage&q=environmental%20law&f=false.

12. What is Environmental Law? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.edo.org.au/edonsw/site/factsh/fs01_1.php.

13. Андрейцев В.И. Экологичное право: курс лекций / В.И. Андрейцев. – К.: Вентури, 1996. – С. 26.

14. Правовые проблемы укрепления российской государственности: сб. ст. – Томск: Изд-во Томского ун-та, 2001. – Ч. 5. – С. 214–218.

15. Зайчук О.В. Теорія держави і права: академічний курс: підручник / О.В. Зайчук, Н.М. Оніщенко. – К.: Юрінком. Інтер, 2006.

16. Л. Дюгі у 1901 р. “Держава, об’єктивне право і позитивний закон” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-9149.html>.

17. Конституція України / Стаття 50 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>.

18. Моніторинг “не-доступу до інформації” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.greenworld.org.ua/index.php?id=1199957641>.

19. Юрченко Л.И. Экологичні цінності в структурі екологічної свідомості й екологічної культури [Електронний ресурс] / Л.И. Юрченко. – Режим доступу: http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_78/Jurchenko.pdf.

Лобанов А.С., Бондарь О.Н. Экологическое право и его социальная роль в украинском обществе

В статье рассмотрены генезис и особенности имплементации экологического права в общественном сознании украинского общества, предложены уточнения содержания понятия “экологическое право” как одного из ключевых понятий инвайроментальной социологии. Определена функциональная роль экологического права как общественной ценности в динамическом развитии современного общества на пути решения экологических проблем и формирования новой экологической культуры.

Ключевые слова: право, экологическое право, экологическая культура, социально-экологический баланс, общественное сознание, функции, ценность.

Lobanov A., Bondar O. Environmental law and its social role in Ukrainian society

Preconditions and implementation peculiarities of environmental law in Ukrainian society are viewed in the article. The authors defines functional role of environmental law as a social value on the way of its postmodern dynamic development.

Key words: law, environmental law, ecological culture, social-ecological balance, functions, values.